

Vladimir Alexandrov, *Siyah Rus, Çeviren: Bahar Tırnakçı,*
İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015. x + 328 sayfa.

Ne tenimizin rengini değiştirebiliriz, ne de doğduğumuz yeri. Sayısız dil öğrenecek bile, ana dilimiz bâki. Bununla birlikte, kişisel tercihlerimizin ya da kontrolümüz dışındaki büyük tarihsel olayların bir sonucu olarak hiç bilmediğimiz, yabancı olduğumuz bir ülkede yaşamımızı tekrar inşa etmek zorunda kalabiliriz. Hatta belki bu yeni ülkeye, doğduğumuz yere karşı hissettiğimizden daha güçlü bir aidiyet duygusuyla bağlanabiliriz. O zaman soru şu: Kolektif kimliklerimizi doğarken otomatik olarak mı kazanırız, yoksa yaşamımız süresince özgür irademizle mi ediniriz? Doğduğumuz yere mi aitiz, yoksa kabul gördüğümüz, kendimizi gerçekleştirdiğimiz, saygın bir yaşam kurabildiğimiz yere mi? Yaşam öyküsüyle Mississippi Nehri, Bolşevik Devrimi ve Maksim Gazinosunu tek bir cümlede yan yana getiren Frederick Bruce Thomas isimli olağanüstü adamın hayatı bu soruları yanıtlamak konusunda istisnai detaylarla dolu.

Yale Üniversitesi Slav Dilleri ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim üyesi olan Vladimir Alexandrov'un kaleme aldığı ve Grove Press tarafından 2014'te yayımlanan *The Black Russian*, 2015 sonunda *Siyah Rus* ismiyle İş Bankası Kültür Yayınları tarafından dilimize kazandırıldı. Bu biyografik eserde Alexandrov, Frederick Bruce Thomas'ın kıtadan kıtaya izini sürerken, bir yanda da üç ülkenin, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya ve Türkiye'nin 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarındaki siyasi ve toplumsal koşullarına ve bu ülkelerin dönüşümüne ışık tutuyor.

Frederick Bruce Thomas, Mississippi Nehri kıyısındaki Coahoma County'de Amerikan İç Savaşı sonrasında özgürlüğüne kavuşmuş siyah bir anne babanın çocuğu olarak 1872 yılında dünyaya gelir. Jim Crow yasalarının hüküm sürdüğü bir dönemde bir güney eyaletinde doğma talihsizliğine rağmen Thomas ailesi, uzun yıllara yayılan emekleri sonucunda hatırı sayılır büyüklükte bir çiftliğin sahibi olurlar. Bu başarıları ne yazık ki cezasız kalmaz ve bölgedeki beyaz toprak sahiplerinin ırkçı tavırlarına maruz kalırlar. Frederick Bruce Thomas, ailesinin içine düştüğü zor durum nedeniyle Amerika'nın çeşitli büyük şehirlerinde çalışmak için genç yaşta evinden ayrılır.

Amerika'nın metropollerinin ardından Frederick'in yolu, ten renginin bir engel teşkil etmediği Avrupa'ya, oradan da Rusya İmparatorluğu'nun tarihi kalbi Moskova'ya uzanır. Evinden uzakta geçirdiği yıllar boyunca lüks restoranlar ve otellerde çalışan Frederick, bu uzmanlığını Moskova'ya da taşır. Yeni kültürlere uyum sağlama ve dil öğrenme becerisi sayesinde kısa süre içerisinde Moskova'nın en gösterişli restoranlarında iş bulur. Bir süre sonra kendi mekânını açmaya karar veren Frederick, Birinci Dünya Savaşı öncesinde milyonlarca dolarlık bir servetin sahibi olur. İşi sayesinde Moskova'nın önde gelen sanatçıları, askeri ve idari yöneticileriyle dostluk kuran Frederick, artık kendisini Fyodor Fyodoroviç Tomas olarak tanıtmaya başlar.

Doğup büyüdüğü Mississippi'de bir siyah olarak ayrımcılığa uğrayan Frederick, kozmopolit Rusya İmparatorluğu'nda kabul görmüştür. Otokratik bir rejime ve toplumsal hareketliliği sınırlayan bir sınıf düzenine sahip olan Rusya İmparatorluğu'nda bir siyahın kolaylıkla kabul edilmesini birkaç şekilde açıklamak mümkün: Çok-uluslu bir imparatorluk olan Rusya sınırlarında çok çeşitli etnik ve dini gruplar yaşıyordu ve Moskova ya da St. Petersburg gibi imparatorluğun metropollerinde bu çeşitliliği doğrudan gözlemlemek

mümkündü. Daha da önemlisi, Rusya'nın Afrika'ya yönelik sömürgeci politikası hiçbir zaman olmadığından, siyahlara yönelik ayrımcı bir söylem ya da ırkçı yaklaşımlar gelişmemiştir. (Ne de olsa Rusya'nın en büyük şairi kabul edilen Puşkin'in dedeleri de Afrika'dan gelmişti.) Trajik bir tesadüf olarak, Frederick Moskova'da kendisini hızla kabul ettirdiği sırada, Rusya'da ayrımcılığa maruz kalan yüz binlerce Rusya Yahudisi, Frederick'in yaptığı yolculuğun tam tersini Frederick'le tamamen aynı sebeplerle yapıyordu.

Mississippi taşrasında yaşayan beyaz toprak sahipleri tarafından eşit kabul edilmezken Rusya'da aristokratlarla dostane ilişkiler kurabiliyor olmak, Frederick'in yeni "vatanına" duyduğu bağlılık ve sevginin nedeni olsa gerek. İster sevgiden ister pragmatizmden kaynaklansın, Frederick 1914 yılında savaş patlak verince Rusya vatandaşlığına geçecek kadar kendisini bu ülkede kalıcı görmekteydi. Hatta savaş başladıktan sonra sahibi olduğu mekânlarda Rusya ordusu yararına milliyetçi etkinlikler düzenlemiştir.

1917'de Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesinden sonra Frederick on binlerce Beyaz Rus mülteci ile birlikte tekrar yollara düşer ve önce Odessa'ya, oradan da 1919 yılında İtilaf Devletleri işgali altındaki İstanbul'a iltica eder. Sıfırdan başlamaya alışkın olan Frederick, önce mütevazı bir işletmeyle çalışma hayatına atılır. Ardından İstanbul'un gece hayatına damgasını vuracak meşhur *Maksim*'i kurar ve cazı Türkiye'ye getiren kişi olarak müzik tarihinde yerini alır.

Türkiye'de bulunduğu süre içerisinde hem kendisi hem ailesi için Amerikan Büyükelçiliği'nden koruma talep eden Frederick'in bu talebi karşılıksız kalır. Amerika'da maruz kaldığı ırkçılık, Türkiye'de de peşini bırakmaz. Elçilik yetkililerinin umursamaz tavırlarının en önemli sebebi Frederick'in ten rengidir.

İşgal kuvvetlerinin İstanbul'u terk etmesiyle müşterilerinin önemli bir kısmını kaybeden Frederick, Cumhuriyet'in ilanından sonra eğlence mekânlarını düzenleyen yeni kanunlar, yüksek vergiler ve kendi öngörüsüz harcamaları sonucunda ağır bir borcun altına girer ve her şeyini kaybeder. Ödeyemediği borçları nedeniyle hüküm giyen Frederick Bruce Thomas, 1928 yılında İstanbul'da bir hapisanede hayatını kaybeder.

Vladimir Alexandrov'un Rusya, ABD ve Türkiye'deki çeşitli arşivlere dayanan araştırması, nefes kesici bir yaşam öyküsünü roman tadında sürükleyici bir dille aktarıyor. Kitabın çevirisi de oldukça başarılı. Frederick Bruce Thomas, ya da Rusya'da geçirdiği süre içinde kullandığı adıyla Fyodor Fyodoroviç Tomas'ın yaşam öyküsü, farklı disiplinlerden akademisyenlerin ilgisini çekecek nitelikte, zira Frederick'in öyküsü İç Savaş sonrası Amerika Birleşik Devletleri'nin güney eyaletlerinden Rusya İmparatorluğu'nun son yılları ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına uzanıyor. Alexandrov'un çalışması, okurlara her üç ülkenin sözü edilen dönemdeki sosyo-kültürel ve ekonomik dönüşümüne farklı bir pencereden bakma şansı veriyor. Alexandrov'un akademik bir dil yerine popüler tarih anlatımı benimsemiş olması kitabın akademik niteliğine gölge düşürmüyor, tam tersine, Frederick'in "film gibi" olan yaşam öyküsü, geniş kitlelere hitap edecek bir dille okurla buluşuyor. Kitap boyunca okur Frederick'le adeta dost oluyor, öykünün içinde Frederick'le birlikte ülkeden ülkeye savruluyor.

Frederick Bruce Thomas, yaşadığı ülkelerin hepsinde bir şekilde farklı, yabancı veya dışarıdan görülüyor. Bu farklılığın nedeni bazen ten rengi, bazen ana dili, bazen de vatandaşı olduğu ülke. Bu yabancılık durumu, Frederick'e kimi zaman yeni olanaklar sağlarken, çoğu zaman da seçeneklerini sınırlıyor. Kişisel

arzularını, becerisini, potansiyelini ne ölçüde hayata geçirebileceğinin sınırlarını bu yabancılık durumu ve yaşadığı toplumun bu yabancılığı nasıl karşıladığı belirliyor. Bu nedenle Frederick'in hayatı, bize içinde yaşadığı toplumlarla ilgili çok şey söylüyor.

Frederick'in çok katmanlı kimliği, kozmopolit Rusya İmparatorluğu'nda doğup büyüdüğü Mississippi'den daha saygın bir yaşam sürmesi, Alexandrov'un vurguladığı bir başka çarpıcı unsur. Aksanlı Rusçası ve siyah teniyle İstanbul'daki Beyaz Rus mültecilerin arasında kolaylıkla ayırt edilebilecek olan Frederick'in bizzat bu mültecilerden biri olan Aleksandr Vertinskiy tarafından bir Amerikalı olarak değil, siyah bir Rus (*Russkii negr*) olarak hatırlanması, kimliğin aslında ne kadar değişken olduğunu bize bir kez daha hatırlatıyor.

Büyük tarihsel olaylar karşısında bireysel iradenin sınırlarını zorlayan, tekrar tekrar sıfırdan başlayarak yükselen ve zorlukları fırsata çevirmekte mâhir Frederick Bruce Thomas'ın hayatının yokluk içinde ve yapayalnız sona ermesi, en nihayetinde tarihin duvarına çarpması trajik. Bu sonu Frederick için bir yenilgi olarak mı okumalıyız, yoksa yaşamı başlı başına tarihsel koşulların Mississippili bir siyah adama dayattıklarına karşı bir isyan olduğundan Frederick'in tarih karşısında muzaffer olduğuna mı hükmetmeliyiz, karar okuyucunun. Ancak şunu söylemek mümkün; mülteci meselesinin her ülkenin gündeminin üst sıralarında yer aldığı bu günlerde, Frederick Bruce Thomas'ın öyküsü hâlâ güncelliğini koruyor.

Pınar Üre, İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi, pinar.ure@kemerburgaz.edu.tr